

MEMLÜKLER VE ALÂİYYE

Kürşat SOLAK*

Özet

Mısır ve Suriye'ye egemen olan Memlûkler Anadolu'da da söz sahibi olmuştur. Memlûkler'in Anadolu'da nâibleri vasıtasıyla hükmettiği topraklar zaman zaman değişmekle beraber, kuzeyde Kayseri'ye ve batıda Tarsus'a kadardır. Bununla beraber Memlûkler'in Alâiyye'de de egemenlik kurduğunu görüyoruz. Nitekim Alâiyye'de hutbeler okunmuş, paralar basılmış ve burası satın alınmıştır. Memlûkler Alâiyye'de, inkıtar olmakla beraber yaklaşık iki asır hüküm sürmüştür.

Anahtar Kelimeler: *Memlûk Devleti, Alâiyye, Anadolu*

Abstract

The Mamluks ruled at Egypt and Syria had an authority on Anatolia as well. While it varies time to time, the land of the Mamluks in Anatolia that ruled via its viceroys was to Kayseri at North and to Tarsus at West. Nonetheless, we see the Mamluks were ruling at Alaiye as well. In this cause, the khutbas had been read, printed Money and the region was also purchased. Notwithstanding to some ceases, The Mamluks ruled at Alaiye approximately two centruies.

Key Words: *Mamluk State, Alaiye, Anatolia*

Alâiyye'de Memlûk Hâkimiyetinin Başlaması

Memlûk Devleti 1250–1517 yılları arasında Mısır ve Suriye'de hüküm sürmüştür. Bu bölgenin yanı sıra Memlûkler'in Anadolu'nun doğu ve güneyinde de toprakları vardı. Hassaten Çukurova, Anadolu'da sahip olunan

* Dr., Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

önemli bir bölgeydi.¹ Memlûkler Çukurova topraklarında, Tarsus'a kadar merkezden atadığı nâibleri vasıtasıyla söz sahibi olmuştur.² Bununla beraber Memlûkler, daha batıda bulunan Alâiyye'yi de (Alanya) idareleri altında bulundurdular. Memlûkler'in Alâiyye'deki söz konusu hâkimiyetleri daha çok, hâkim durumda oldukları Elbistan ve Adana şehirlerindeki yönetim usulü ile benzerlik gösterir. Zira Memlûkler'de bu iki şehrin idaresi, merkezden nâib atamak şeklinde değil, çoğu zaman Dulkadir ve Ramazan Beyleri'nin itaat bildirmesi şeklinde cereyan etmiştir.³ Aynı şekilde Alâiyye'de, Karaman kökenli beylerin Memlûkler'e itaat halinde olduğunu görüyoruz. Bununla beraber Memlûkler'in, aşağıda söz edileceği üzere Alâiyye'ye merkezden nâib ataması da vâkidir. Bu suretle Alâiyye Memlûk Devleti'nin Anadolu'daki en batı şehri konumundaydı.

Alâiyye, Antalya Körfezi üzerinde bulunup Antalya, Ayas, Balat gibi ticarî yönden gelişmiş limanların yanında önemli bir yere sahipti.⁴ Gerek deniz ticareti yapmak gerekse Doğu Akdeniz'de nüfûz sağlamak isteyen devletler için önemli bir liman şehriydi. Türkiye Selçuklu Devleti Sultanı Alâeddin Keykubad 1221 yılında bu şehri Kıbrıs Krallığı'nın elinden almıştı. 13. yüzyılın ikinci yarısında Türkiye Selçuklularının yaşadığı zâfiyet döneminde Karamanoğulları Beyi Güneri'nin kardeşi olan ve İçel ile havalisini Güneri Bey'e bağlı olarak idare eden⁵ Mahmud Bey, Alâiyye'yi ele geçirdi (1292).⁶ Burada Memlûk Sultanı Melik el-Eşref Halil (1290–1293) adına hutbe okuttu.⁷ Böylece Alâiyye'de Memlûk egemenliği başladı. Bununla beraber Memlûk Sultanları Alâiyye'ye, Tarsus gibi bazı kuzey nâibliklerinden farklı olarak, merkezden bir nâib atamadılar ve buradaki egemenliklerini Karamanlı Beyler vasıtasıyla

¹ Çukurova tarihi ile ilgili olarak bkz., Faruk Sümer, "Çukur-Ova Tarihine Dair Araştırmalar", *Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi*, c. I, S. 1, 1963, 1–98; Cüneyt Kanat, "Memlûkler ve Çukurova", *Efsaneden Tarihe Tarihten Bugüne Adana: Köprü Başı*, İstanbul, 2000, 92–107.

² Altan Çetin, *Memlûk Devleti'nin Kuzey Sınırı*, Ankara, 2009, 23, 30-32.

³ Ayrıntılı bilgi için bkz., Kürşat Solak, *Memlûk Devleti'nin Anadolu Beylikleriyle Münasebetleri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir, 2011.

⁴ Kalkaşandî, *Subh el-A'sâ*, c.V, 347; Tekindağ, "Karamanlılar'ın Gorigos Seferi (1367)", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, c.VI, S.9, 1954, 162, Dipnot 4.

⁵ Faruk Sümer, "Karaman-Oğulları (Karamanlılar)", (Çev. M.Akif Erdoğan), *Türk Dünyası Enstitüsü Dergisi*, S. 100, İstanbul, 1996, 71.

⁶ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul, 1996, 606-607; Erdoğan Merçil, "Alâiyye Beyliği", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c.II, İstanbul, 1989, 332-333; İdris Bostan, "Alanya", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c.II, İstanbul, 1989, 339-341.

⁷ İbrahim Hakkı Konyalı, *Alanya (Alâiyye)*, İstanbul, 1946, 81, 134.

sürdürdüler. Esasen Memlûk Sultanları için, itaat halinde olan Anadolu Beyleri zaten nâibleri konumunda idiler.

Mahmud Bey'in Alâiyye'yi ele geçirdikten sonra Memlûk Sultanı adına hutbe okutmasının sebebi, vaktiyle Memlûkler ile Karaman Türkmenleri arasında kurulan iyi ilişkilerdi. Bu ilişkiler Memlûk Sultanı Baybars'ın 1277 yılında düzenlediği Anadolu Seferiyle başlamıştı. Söz konusu seferinde Kayseri'ye kadar ilerleyen Baybars, Karamanoğlu Mehmed Bey'in kardeşi Ali Bey'i Kayseri'de kabul etmiş ve Karamanoğlu Mehmed Bey'e menşur ve sancaklar göndermişti. Gönderdiği menşurla Sultan Baybars, bütün ucun ve sahillerin sahibi olarak Karamanoğulları'nı görevlendiriyordu. Bu suretle Memlûkler, etkisi azalan İlhanlı ve çökmekte olan Türkiye Selçukluları sonrası Anadolu'da, müstakbel siyasi güç olarak Karamanlıları muhatap almış oluyorlardı.

Karamanlılar'ın fethinden sonra Alâiyye'de bu aileye bağlı beyler idareci olmuşlardı. Söz edildiği üzere Memlûkler ile Karaman Türkmenleri arasında kurulan iyi ilişkiler dolayısıyla Alâiyye Beyleri burada, Karamanlıların bir kolu olmakla beraber çok zaman Memlûk Devleti'nin hâkimiyeti altında yönetim göstermeye devam ettiler.⁸ Nitekim Alâiyye'de 1321, 1326 ve 1329 tarihli olmak üzere Memlûk hükümdarı Nâsireddin Muhammed b. Kalavun (III. saltanatı 1310–1341) adına basılmış paralar bulunmaktadır.⁹ Anlaşılan Alâiyye Beyleri Memlûk hükümdarına doğru eğilim göstermekle, düşmanları olan İlhanlılar'a ve Kıbrıs Krallığı'na karşı varlıklarını devam ettirebilmek için kuvvetli bir himayeye sahip oluyorlardı.

1333 yılında Anadolu'yu gezen seyyah İbn Battuta Alâiyye'ye uğramış ve şehir hakkında bilgiler vermiştir. İbn Battuta şehrin ahalisinin Türkmen olduğunu belirtir. Onun verdiği bilgilere göre Alâiyye'de gemi yapan tezgâhlar vardı. Kereste ihracatı çok önemliydi. Bundan başka Güney Anadolu'da, Antalya'dan sonra Mısır, Kıbrıs, Rodos ve diğer memleketlerle ticarî ilişkileri bulunan en işlek liman Alâiyye şehri limanıydı. Kahire, İskenderiye ve Suriye tüccarları buraya gelerek alışveriş yaparlardı. Çok ağaçlık bir yer olup suyu, bahçeleri ve şehrin kerestesi boldu. Buradan İskenderiye, Dimyat ve öteki Mısır limanlarına kereste gönderilmekteydi. Ayrıca Selçuklu Sultanı Alâeddin'in

⁸ Ahmed b. Ali el-Kalkaşandî,, *Subh el-A'sâ fî Sınâat el-İnşâ*, c.V, 14 cilt, (Yay. Muhammed Abdurrahul İbrahim), Kahire, 1913–1920, 347; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, Ankara, 1988, 8; Mustafa Çetin Varlık, "Anadolu Beylikleri", *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, c. X, İstanbul, 1992, 79.

⁹ Konyalı, *Alanya*, 84, 132.

yaptırması olduğu kalenin sağlamlığından bahseden İbn Battuta, bu şehrin Karamanoğulları'ndan Yusuf Bey tarafından idare edildiğini ve şehirden 10 mil mesafedeki sarayında oturan bu bey ile görüştüğünü, ondan ikram gördüğünü söyler.¹⁰ Alâiyye'nin Kıbrıs, İskenderiye, Suriye ve Mısır'la ticarî bağlantı içinde olması Memlûk Devleti ile ticarî bağlantısı olduğunu göstermektedir. Üstelik Mısırlı ve Suriyeli tüccarlar Alâiyye ve Antalya yolu ile Anadolu'yu aşip Karadeniz limanlarına geçiyorlardı.¹¹ Bu özellikleriyle Alâiyye, Memlûk Devleti ile önemli ilişkiler içinde bulunuyordu.

Alâiyye Beyleri'nin Memlûkler'in yanında olduğu olaylardan biri Korykos (Kız Kalesi) kuşatmasıdır. Kız Kalesi Kilikya Ermeni Krallığı'nın elindeydi. Özellikle Karamanoğulları için tehdit oluşturmaktaydı. Karamanoğulları her geçen yıl toprakları küçülen Kilikya Ermeni Krallığı'nın elindeki bu kaleyi ele geçirmek istiyordu. Türkmenlerin Kız Kalesi'ni alma düşüncesi Ermenilerle beraber Kıbrıs Krallığı'nı da rahatsız etti. Zira Kıbrıs Adası'nın güvenliği, Anadolu, Mısır ve Suriye ilişkileri ile yakından ilgiliydi.¹² Ermeniler, Kralları IV. Konstantin (1344–1363) zamanında Türkmenlere karşı yardım için başvurdukları Avrupa Krallıkları'ndan olumlu netice alamayınca Kıbrıs Krallığı'na müracaat ettiler. Bunu kabul eden Kral IV. Hugh harekete geçerek Antalya civarında bir Türk filosunu mağlup ettikten sonra Anamur, Alâiyye ve bölgedeki diğer sahil şehirlerini vergi ödemeye mecbur etti.¹³

Nihayet Türkmen Beyleri'nin en güçlüsü olan Karamanlılar, Kız Kalesi'ne karşı taarruza geçerek kaleyi şiddetle kuşattılar. Buna rağmen netice alamadılar. Bu kuşatma üzerine Ermeniler elçi göndererek yeni Kıbrıs Kralı Pierre'den yardım istediler (1359).¹⁴ Kral, Ocak 1361'de, Robert de Lusignan'ı Kız Kalesi'ne yardıma gönderdi. Ayrıca Kıbrıs Kralı, Kız Kalesi'ni satın aldığını ilan etti. Bunun yanı sıra yardım istemek üzere Avrupa'ya gitti.¹⁵

¹⁰ Muhammed et-Tancî İbn Battuta, *Tuhfetü'n-Nuzzâr fî Garaibi'l-Emsâr*, c. I, (Sad. ve haz. Mümin Çevik), İstanbul, 1983, 193-194; Yaşar Yücel, *XIII. XV. Yüzyıllar Kuzey-Batı Anadolu Tarihi Çoban-Oğulları Candar-Oğulları Beylikleri*, Ankara, 1980, 184.

¹¹ Seton Lloyd-D. Storm Rice, *Alanya*, (Çev. Nermin Sinemoğlu), Ankara, 1964, 6; Mükrimin Halil Yananç, "Alâiyye", *İslam Ansiklopedisi*, c.I, Eskişehir, 1997, 288.

¹² Osman Turan, "Orta Çağlarda Türkiye-Kıbrıs Münasebetleri", *Belleten*, c.XXVIII, S.110, Ankara, 1964, 209, 213-214.

¹³ George Hill, *A History of Cyprus*, c. II, Cambridge, 1948, 298; Şihabeddin Tekindağ, "Karamanlılar'ın Gorigos Seferi (1367)", 162.

¹⁴ Wilhelm Von Heyd, *Yakın-Doğu Ticaret Tarihi*, (Çev. Enver Ziya Karal), Ankara, 2000, 613.

¹⁵ Ebru Altan, "Kıbrıs Haçlı Krallığı 1191-1489", *Türkler*, c. 6, Ankara, 2002, 699.

Antalya hâkimi Mübarizüddin Mehmed Bey I. Pierre'in Avrupa'ya gitmesinden faydalanarak Kıbrıs sahillerine bir taarruz düzenledi. Başta Alâiyye Beyi olmak üzere diğer sahil beylerinin de katkıları ile toplanan 12 kalyonluk deniz kuvvetinin başında Kıbrıs'ın kuzeybatısındaki Pentaglia (Gemi Konağı)'ya çıkarma yapan Mehmed Bey, Reis Karpas ve Girne havalisine girerek birçok şehri yağmaladı, çok sayıda esir ve ganimet alarak geri döndü. Bununla beraber Mehmed Bey Kıbrıs donanmasının üstünlüğü nedeniyle Suriye'nin Trablus (Tripoli) limanına sığındı.¹⁶ Şehrin Memlûk Nâibi, Türk filosunu teslim etmeye yanaşmayınca, Kıbrıs donanması Anadolu sahillerine yöneldi ve 8 kadırgadan oluşan bir filo ile Anamur Kalesini ele geçirdi. Çok sayıda Türk'ü esir alan Kıbrıslılar diğer sahil şehirlerine karşı giriştikleri saldırılarda ise başarılı olamadılar. Mübarizüddin Mehmed Bey'in Kıbrıs hareketi esnasında Memlûkler bir donanma hazırlayıp destek çıkma düşüncesinde olmuşlarsa da netice çıkmamıştır.¹⁷

Memlûk Devleti ve Anadolu Beylikleri bu mücadele içindeyken 1365 yılının Ekim ayında Kıbrıs'ta konuşlanan Haçlılar ile Avrupa'dan Kıbrıs'a dönmüş olan Kıbrıs Kralı I.Pierre 70 adet savaş gemisiyle İskenderiye limanına baskın düzenlediler. Çok zarar verdiler.¹⁸ Ardından Pierre Mayıs 1366'da Trablus ve Alâiyye'ye saldırı emri verdi.¹⁹

I. Pierre idaresindeki Haçlı kuvvetlerinin önce İskenderiye'ye daha sonra ise Suriye sahilleri ve Alâiyye'ye saldırması üzerine Memlûk Sultanı Şaban (1345–1346) ve Emir Yelboğa en-Nâsirî büyük bir donanma hazırlığına başladılar. Zira o sıralarda devletin bir donanması yoktu.²⁰ Emir Yelboğa aynı zamanda cihad fikrini Müslümanlar arasında yaymaya çalıştı.²¹ Bu amaçla Memlûkler, başlattıkları seferberliğe Anadolu Beyleri'ni teşvik etmek üzere, başta Karamanoğlu Alâeddin Ali Bey olmak üzere, Alâiyye Beyi Hüsameddin

¹⁶ Lloyd-Storm, *Alanya*, 7; Turan, "Orta Çağlarda Türkiye-Kıbrıs Münasebetleri", 223-226.

¹⁷ Tekindağ, "Karamanlılar'ın Gorigos Seferi (1367)", 167-168.

¹⁸ İbn Dokmak, *el-Cevher*, 411-412; İbn İyas, Muhammed b. Ahmed, *Bedâi ez-Zuhûr fî Vakâi ed-Duhûr*, c.I, 3 cilt, (Yay. Muhammed Mustafa Ziyade), Kahire, 1960–1963, 184.

²¹ Aziz S. Atiya, *The Crusade in the Later Middle Ages*, New York, 1965, 345-369; Paul Wittek, *Menteşe Beyliği*, (Çev. Orhan Şaik Gökyay), Ankara, 1944, 72; Hill, *A History of Cyprus*, c. II, 330-339; Konyalı, *Alanya*, 89; Tekindağ, "Karamanlıların Gorigos Seferi (1367)", 168; Yananç, "Alaiyye", 288.

²⁰ David Ayalon, "Memlûkler ve Deniz Kuvvetleri", (Çev. Salih Özbaran), *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, S. XXV, 1971, 49.

²¹ Şihabeddin Tekindağ, "Memlûk Sultanlığı Tarihine Toplu Bir Bakış", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, S. XXV, 1971, 18.

Mahmud Bey'le beraber Eğirdir'de hüküm süren Hamidoğlu Hüsameddin İlyas Bey'e, Antalya'nın düşmesi üzerine Korkuteli'ne çekilen Mübarizüddin Mehmed Bey'e, Aydınolu İsa Bey'e, Menteşeoğlu Emir Musa Bey'e, Finike'de hüküm süren Menteşeoğlu Emir Zervan Bey'e, Saruhanolu Muzaferrüddin İshak Bey'e ittifak çağrısında bulunan mektuplar gönderdiler (Haziran-Temmuz 1366).²² Beyler, gelen ittifak teklifine olumlu cevap verdiler. Gelen bu mektupların bir diğeri önemi, Memlûk Devleti'nin ve Halife'nin, içinde Alâiyye Beyi'nin de bulunduğu beylerin meşruiyetini kabul etmesi ve beyliklerin siyasî varlığını tanınmasıdır. Beylere yazılan mektuplarda; Hıristiyanlara karşı el birliğı ile hareket etmek gerektiğı söylenmekte,²³ bunun için Kıbrıs ve Rodoslular ile bütün ticari ilişkilerin kesilmesi, onların tüccarları vasıtasıyla hiçbir erzak satışına izin vermemeleri, mümkün olduğu kadar çok sayıda kalyon ve güçlü gemiler tedarik ederek karşı hücumla hazırlanmaları istenilmektedir. Buna karşılık sultanın bütün masrafları üzerine alacağı hatta onlara kazanç sağlamak için kendi limanlarının ticaretinden yararlanmalarına imkân tanınacağı bildirilmektedir.²⁴

Memlûk Devleti, Alâiyye Beyi'ne ve diğeri Türkmen Beylikleri'ne gönderdiği mektuplarda onları cihada teşvik etmiş ancak belli bir hedef göstermemiştir. Karamanoğulları'nın öncülüğünde yapılan Kız Kalesi kuşatması, Halife'den gelen cihad çağrısına verilen cevaptır. Memlûk Devleti'ne Kıbrıslılar karşısında yardım etme hamlesidir.

Alâiyye Hâkimiyetinde İnkıtarlar ve Osmanlı Devleti

Alâiyye'deki Memlûk bağılılığının zaman zaman kesildiğini görüyoruz. Nitekim İlhanlı Hanı Muhammed Olcaytu'nun (1304–1316) Memlûkler üzerine bir sefere (1312) girişmesi sırasında fırsattan yararlanan Karamanlılar Moğol egemenliğindeki Konya'ya girdi (1314). Bunun üzerine Olcaytu Han, Konya halkı tarafından sevilmeyen valisi İrincin'i geri çekerken Çoban isimli bir emirini Anadolu'ya gönderdi. Uluborlu'dan Hamidoğlu Feleküddin Dündar Bey, Beyşehir'den Eşrefoğlu, Kütahya'dan Germiyan Beyleri ve Kastamonu'dan Candaroğlu Süleyman Paşa hediyelerle Çoban Bey'e gelip itaat

²² Kalkaşandî, *Subh el-A'sâ*, c.V, 347; c. VI, 16, 18.

²³ Elizabeth A. Zachariadou, *Trade and Crusade Venetian Crete and The Emirates of Menteshe and Aydın (1300-1415)*, Venedik, 1983, 69-70.

²⁴ Hill, *A History of Cyprus*, c. II, 339-343; Wittek, *Menteşe Beyliği*, 72-73.

bildirirken Karamanoğulları bunu yapmadı. Bunun üzerine Çoban Bey Konya'yı kuşattı. Karşı duramayacağını düşünen Karamanoğulları oradan kaçarak Lârende istikametine gittiler. Bu sırada Memlûkler'in Malatya'ya kadar ileri hareketinde bulunmasıyla Çoban geri döndü ve Karamanoğulları rahatladı.²⁵ İşte Emir Çoban'ın Batı Anadolu Beylikleri üzerindeki bu tazyikinin sonucu olarak Alâiyye Beyliği'nde Moğol Hanı Olcaytu adına para basıldı.²⁶

Alâiyye Beyleri'nin Memlûk himayesinde olmalarına rağmen özellikle ticarî kaygılar söz konusu olduğunda farklı hareket ettiklerini ve itaat etmediklerini görüyoruz. Nitekim Haçlılar'ın İskenderiye baskını sırasında Memlûk Sultanı Şaban 1365 yılında Mısır ve Suriye'deki Avrupa ticaretini yasakladı. Ancak bu ticaret yasağına Alâiyye Beyleri uymadılar.²⁷

Alâiyye üzerindeki Memlûk hâkimiyetinin kesintiye uğramasının sebeplerinden biri de, Karaman Beyliği'nin 1397 yılından sonra Osmanlı'nın eline geçmesidir. Bu suretle Osmanlılar Alâiyye'ye egemen olmuştur. Ancak Yıldırım Bayezid'in Ankara Savaşında Timur'a yenilmesi üzerine Timur'un emirleri Alâiyye'yi işgal ederek, buradaki Osmanlı hâkimiyetine son verdiler. Karamanoğlu Mehmed ve Ali Beyler Bursa'da hapisten çıkarıldılar. Timur onlara hilat giydirerek Alâiyye ile beraber Karaman ülkesini verdi.²⁸ Bundan sonra Memlûkler'in Alâiyye üzerinde yeniden nüfûz sağlayabilmesi Memlûk Sultanı Barsbay'ın düzenlediği Kıbrıs Seferleri (1424, 1425, 1426) ile mümkün olacaktır.

Sultan Barsbay'ın Kıbrıs Seferleri sırasında Karamanoğlu İbrahim Bey Kıbrıslıları desteklemiştir. Bunun önemli sebebi, Karamanlıların Alâiyye üzerindeki Memlûk etkisini kırmak istemesidir. Gerçekten Karamanoğlu İbrahim Bey Memlûkler'in III. Kıbrıs Seferi'ne karşı Kıbrıslılar'a destek olmak amacıyla kardeşi Ali Bey'i ve bir kısım Türkmen'i Kıbrıs'a göndermiştir.²⁹

²⁵ İbn ed-Devâdârî, *Kenz ed-Durer ve Câmiu'l-Gurer*, c. IX, (Yay. Hans Robert Roemer), Kahire, 1971, 284-286; İbn Dokmak, *el-Cevher es-Semîn fî Seyr el-Hulefâ ve'l-Mulûk ve's-Selâîn*, (Yay. Sâid Abdulfettah Aşur), Basım yeri ve yılı yok, 350; Bertold Spuler, *İran Moğolları*, (Çev. Cemal Köprülü), Ankara, 1987, 128, 130.

²⁶ Konyalı, *Alanya*, 83, 134.

²⁷ Turan, "Orta Çağlarda Türkiye-Kıbrıs Münasebetleri", 224.

²⁸ İbn Hacer el-Askalânî, *İnbâu'l-Gumr Bi-Ebnâi'l-Umr*, c. V, c. I-VI, (Yay. Muhammed Abdulmuîd Han), Beyrut, 1986, 154; Abdurrahman İbn Haldun, *Kitâbu'l-İber ve Divanu'l Mubtedâ ve'l Haber*, c. V, Beyrut, 1992, 665; Erdoğan Merçil, *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*, Ankara, 1993, 204.

²⁹ Takiyüddin Ahmed b. Ali el-Makrîzî, *Kitâb es-Sulûk li-Ma'rifet Duvel el-Mulûk*, c. IV/II, c. I-IV, (Yay. Muhammed Mustafa Ziyade - Said Abdulfettah Aşur), Kahire, 1938-1956, 1971-1972, 721; Cemaâleddin Ebu'l-Mehâsin Yusuf İbn Tagribirdi, *en-Nucûm ez-Zâhire fî Mulûk*

Alâiyye Beyleri'nin kendi adlarına gümüş paralar bastırdıklarını da görüyoruz. Bu meyanda bilinen ilk para Şemseddin Mehmed Bey'in oğlu Savcı Bey'e aittir. Bununla beraber daha sonra Savcı Bey tarafından Sultan Barsbay (1422–1438) adına para basıldı. Bu durum Kıbrıs Seferleri'nin sonucu ile ilgilidir. Savcı Bey'den sonra oğlu Emir-i Âzam Karaman, Alâiyye Bey'i oldu. O da babası gibi Memlûk himayesinde olarak Sultan Barsbay adına gümüş para bastırdı. Paranın üstündeki 'es-Sultânî' ibâresi döneminin Memlûk Sultanı Çakmak'a bağlı olduğunu göstermektedir.³⁰ Böylece Alâiyye'deki Memlûk hâkimiyeti devam etti.

Osmanlılar Alâiyye'den önce Antalya'ya sahip olmuşlardır. Bundan sonra Osmanlı tehlikesi Alâiyye'de hissedilir olmuştur. Bu gelişmenin yanı sıra Sultan Barsbay'ın Kıbrıs Adası'nı fethetmesi, Alâiyye Bey'i Karaman'ı Memlûk Devleti'ne yaklaştıran bazı etmenler olmuştur. Nitekim Karaman Bey Alâiyye'yi iki kale ile beraber sembolik bir rakama, beş bin dinar karşılığında Memlûklere sattı (Aralık 1427). Bu rakam sembolikti zira yine Sultan Barsbay döneminde isyancı emir Canıbeg'in ele geçirilmesi için Barsbay beş bin dinar ödeme yaptı. Ayrıca Karamanoğlu İbrahim Bey, Kayseri'nin kendisine verilmesi için Sultan Barsbay'a yıllık on bin dinar vergi vaat etti. Anlaşılan Alâiyye'nin satılması, Karaman Bey'in tercihi olmaktan çok Sultan Barsbay'ın telkiniydi. Alâiyye'yi teslim almak için Onlar Emiri Akboğa en-Nâsirî et-Türkmânî, yine Onlar Emirleri'nden Kuzbay ve Sultan Barsbay'ın memlûklerinden bir topluluk kaleye gittiler.³¹ Makrîzî'nin kaydına göre oraya bir *Nâibu's-Saltana* (Sultan vekili) atandı. Denizden asker gönderildi.³² Satın alındıktan sonra Alâiyye'ye bir nâib atanması, Memlûkler ve Alâiyye münasebeti için sıra dışı bir husustur. Zira Memlûkler burada Karamanlı Beyler eliyle hüküm sürüyorlardı. Nâib atamak ise Anadolu topraklarında Tarsus

Mısır ve'l-Kâhire, c.XIV, (Yay. Cemal Muharrız - Fehim Muhammed Şaltûd), Kahire, 1970, 293-294; Turan, "Orta Çağlarda Türkiye-Kıbrıs Münasebetleri", 225; İsmail Çiftçioğlu, "Siyasi Gelişmeler Ekseninde Karamanlı- Kıbrıs ve Venedik Ticarî İlişkileri", *Akademik Araştırmalar Dergisi*, S.32, 2007, 146; Şihabeddin Tekindağ, "Memlûk Sultanlığı Tarihine Toplu Bir Bakış", 26.

³⁰ Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, 92.

³¹ Bedreddin Mahmud el-Aynî, *İkd'ul-Cumân fi Tarih Ehli'z-Zaman*, (Yay. Abderrâzık et-Tantâvî el-Karmût), Kahire, 1985, 330.

³² Makrîzî, *Sulûk*, c. IV/II, 752. Burada adı geçen Alâiyye Beyi *Emir Karaman b. Savcı b. Şemseddin*'dir; Kazım Yaşar Koprıman, "İkdu'l-Cumân'da Karaman-oğulları'na Dâir Kayıtlar", *Prof. Dr. Kâzım Yaşar Koprıman Makaleler*, (Haz. E. Semih Yalçın - Altan Çetin), Ankara, 2005, 78.

örneğinde görüldüğü üzere³³ merkezîyetçi bir uygulamaydı. Söz konusu Alâiye nâibinin yönetiminde ne kadar kaldığını bilemiyoruz. Zira şehri Memlûklere satan Karaman Bey'in daha sonrasında da bey olarak anıldığını ve Alâiyye'yi Mısır'a sattığı için Karamanlılar tarafından devamlı olarak baskı altında tutulduğunu görüyoruz.³⁴ Bununla beraber Alâiyye şehrine yapılan söz konusu atama, burasının Memlûklere olan bağlılığı ile ilgili olarak ayrı bir önem arz etmektedir.

Sultan Çakmak döneminde de (1438–1453) Alâiyye üzerindeki egemenlik sürdü. Sultan Çakmak Rodos Seferleri ile meşhurdur. Onun düzenlediği ilk Rodos Seferi'nde (7 Ağustos 1440), Memlûk donanması Rodos'a ulaşmadan önce devlete bağlı olan iki yere uğradı ve lojistik destek aldı. Bunlardan biri Kıbrıs, diğeri Alâiyye idi. Memlûk donanması Alâiyye Beyliği'nden yardım olarak iki kadirga tedarik etti.³⁵ Ancak bu seferden herhangi bir netice alınamadı.³⁶ Bununla beraber devletin Doğu Akdeniz sularındaki nüfuzunun devamını temin etti. Nitekim Alâiyye Beyliği'nde kardeşi Karaman Bey'i öldürerek başa geçen Lütfî Bey kısa süre sonra Karamanoğulları etkisinden çıkarak Memlûk himayesine girdi. Sultan Çakmak'ın emriyle Kıbrıs üzerine bir saldırı yapmak için hazırlandı. Ancak Memlûk donanmasının Rodos'ta başarılı olamaması üzerine bundan vazgeçti (1444).

Alâiyye Beyi Lütfî Bey'le Kıbrıs Krallığı arasında bir anlaşma imzalandı (1450). Bu anlaşmada Sultan Çakmak'ın teşviki olmalıdır. Zira anlaşmayı imza eden her iki taraf da o sıralarda Memlûk Devleti'ne bağlıydı. Dört maddeden oluşan anlaşmanın garantörü Rodos şövalyeleri 'tarikati üstad-ı azam'ı idi. Bu anlaşmanın bir maddesine göre, Kıbrıs Krallığı Alâiyye Beyi'ne yardım edecekti.³⁷ Kuşkusuz bu madde Kız Kalesini almış (1448) olan ve sahildeki etki alanını genişletmek isteyen Karamanoğlu İbrahim Bey'e karşıydı. Kıbrıs'la Alâiyye arasında gerçekleşen anlaşmada, garantörünün de Rodos Şövalyeleri

³³ Çetin, *Memlûk Devleti'nin Kuzey Sınırı*, 29-32.

³⁴ Merçil, "Alâiye Beyliği", 332-333; Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, 92; Konyalı, *Alanya*, 92.

³⁵ Makrîzî, *Sulûk*, c. IV/II, 1210; Aynî, *İkd'ul-Cumân*, 558-559. Her iki müellif de Alâiyye sahibinin ismini vermezler. O zamanki Alâiyye Beyi Lütfî Beydi; Cüneyt Kanat, "Memlûk Sultanı ez-Zâhir Çakmak'ın Rodos Seferleri 1440-1443-1444", *Prof Dr. İsmail Aka Armağanı*, İzmir 1999, 400.

³⁶ Aynî, *İkd'ul-Cumân*, 559; Kopruman, "İkdu'l-Cumân'da Karaman-oğulları'na Dâir Kayıtlar", 79; Yinanç, "Alâiye", 288; Abdullah Mesut Ağır, *Memlûk Sultanı el-Melik ez-Zâhir Seyfeddin Çakmak Dönemi (1438-1453)*, Basılmamış Doktora Tezi, İzmir, 2010, 109.

³⁷ Lloyd-Storm, *Alanya*, 7.

olması, bu anlaşmanın Sultan Çakmak'ın teşviki ve müdahalesi ile gerçekleştiğini ortaya koyar. Zira bu tarihlerde söz konusu üç teşekkül üzerinde Sultan Çakmak'ın nüfuzu vardı. Bunun yanı sıra Alâiyye Bey'i, Karamanoğulları tazyiki ve muhtemel Osmanlı tehdidi altındaydı. Bu sebeple Lütfî Bey'in, sadece Kıbrıslılar ve Rodoslular'a güvenerek Memlûk Devleti'nden habersiz bir şekilde bu anlaşmayı yapması mümkün değildir. Böylece Sultan Çakmak, Memlûk Devleti'nin, üzerlerinde nüfûz sahibi olduğu Kıbrıs, Rodos ve Alâiyye'yi bir araya getirerek Sultan Barsbay'ın Kıbrıs'ı fethi ile başlayan ve kendisinin Rodos Seferleri ile devam eden Doğu Akdeniz etkinliğini bu kez diplomasi yoluyla devam ettirdi. Kıbrıs Fethi'nin ve Rodos Seferleri'nin semeresi olarak Memlûk Devleti'ne bağlılığı devam eden Alâiyye, devletin en batı uc'u olma özelliğini sürdürdü.

Söz konusu anlaşma sayesinde Alâiyye ticaret hacmini geliştirdi. Mısır ve Avrupa ticaretinin yanında Kıbrıs ile de ticaret yaparak zengin bir liman şehri haline geldi.³⁸ Ancak bu süreç kısa süreliğine kesintiye uğradı. Alâiyye Beyi Lütfî, kendi halkına Kıbrıs Kralı'nın kötü davrandığını ileri sürdü. Kıbrıs'a karşı saldırıya hazırlandı (1453). Bunun üzerine Kıbrıs Kralı, Rodos'tan ve bağlı bulunduğu Memlûk Devleti'nden yardım istedi. Rodos'un yardımı üzerine Alâiyye Beyi saldırıdan vazgeçti.³⁹ Onun fikir değiştirmesinde yine Sultan Çakmak'ın telkinde bulunması hesaptan uzak değildir.

Alâiyye Beyi ile Kıbrıs arasında yapılan mezkûr anlaşmanın önemli bir sonucu da, Karamanlıların, Alâiyye, Kıbrıs ve dolayısıyla Doğu Akdeniz'de devre dışı kalmasıdır. Bu durumda İbrahim Bey Venedikliler'e bir ahidnâme verdi (Şubat 1453). Ahidnâme'de yer alan hükümler tek taraflı olup sadece Venedikliler için geçerliydi.⁴⁰ Bunu yapan Karamanoğlu İbrahim Bey, Akdeniz'de Memlûkler ve onların himayesini tanımış olan Kıbrıs, Alâiyye ve Rodos olmak üzere oluşan dörtlü birlikteliğin yanı sıra, Osmanlı yayılmasını da hesaba katmıştır. Böyle bir antlaşmayı kabul eden İbrahim Bey, ticarî beklentilerinin yanında siyasî hedeflerine uygun olarak hareket etmişti. Siyaseten amacı, yalnız kalmamaktı.

Sultan Çakmak devri ve sonrasında Memlûk Devleti'ne bağlılığını devam ettiren Alâiyye Beyi Lütfî Bey, Anadolu'da üzerine doğru olan tazyikle baş edemiyordu. Zira bir taraftan Karamanoğulları onu tehdit ediyor diğer taraftan

³⁸ Turan, "Orta Çağlarda Türkiye-Kıbrıs Münasebetleri", 224-225.

³⁹ Yinanç, "Alâiyye", 288-289.

⁴⁰ Çiftçioğlu, "Siyasi Gelişmeler Ekseninde Karamanlı- Kıbrıs ve Venedik Ticarî İlişkileri", 153.

Memlûkler ve Alaiyye

Osmanlı Devleti'nin Karamanoğulları ve Dulkadiroğulları örneklerinde görüldüğü gibi, Anadolu'daki etkinliği her yakada hissediliyordu. Bunların yanı sıra Memlûkler'de, Sultan Barsbay'la başlayan ve Sultan Çakmak'la devam ettirilen Doğu Akdeniz politikası, Sultan Aynal (1453–1461) ve Sultan Hoşkadem (1461–1467) dönemlerinde layıkıyla sürdürülemedi. Zira Sultan Aynal'ın sekiz yıllık saltanatında ülke içinde memlûkler yedi kere isyan etmişlerdi. Sultan Hoşkadem de Dımaşk Nâibi Cânımbeg isyanı ve Dulkadirliler'le uğraşmak zorunda kaldı. Oysaki Sultan Barsbay ve Sultan Çakmak bir cihad fikri uyandırarak memlûklerin kendi aralarında rekabetle tükettikleri himmetlerini dış olaylara aktarmışlardı. Neticede Sultan Aynal ve Sultan Hoşkadem Alâiyye ile ilgilenemedi. Lütfî Bey ise destek bulmak amacıyla kızını Osmanlı Vezirlerinden Rum Mehmed Paşa'ya verdi.⁴¹

Alâiyye Hâkimiyetinin Sonu

Lütfî Bey'den sonra onun yerine yeğeni Kılıç Arslan Alâiyye Beyi oldu. Kılıç Arslan Memlûk bağıllığını devam ettirse de çevre güçlerin arasında gidip gelen bir siyaset takip etti. Osmanlılar Alâiyye üzerine Rum Mehmed Paşa'yı gönderdi. Bunun üzerine Kılıç Arslan, Mısır'dan yardım istedi. Bir sonuç alamadı. Osmanlı Devleti namına Alâiyye'yi fethetmek için gelen Rum Mehmed Paşa, önceki Alâiyye Beyi Lütfî Bey'in damadı olduğu için Kılıç Arslan'la bir antlaşma imzaladı (1471).⁴² Ancak daha sonra üzerine gelen Gedik Ahmed Paşa karşısında Kılıç Arslan Alâiyye'yi teslim etti.⁴³ Buna göre Kılıç Arslan, dirlik olarak kendisine verilen Gümülcine'de yöneticilik görevine getirildi. Kılıç Arslan Gümülcine'deyken Memlûkler ve Kıbrıslılar'la gizlice münasebet kurdu. Onun niyeti buradan kaçarak beyliğini yeniden kurmaktı. Nihayet firar ederek Memlûk Devleti'ne sığındı.⁴⁴ Buradan bir netice alamayan

⁴¹ Lloyd-Storm, *Alanya*, 8; Kazım Yaşar Koprıman, "Memlûkler", *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, c.VI, İstanbul, 1992, 518-523.

⁴² Âşık Paşazâde, *Tevârih-i Âl-i Osman*, (Haz. Kemal Yavuz - M. A. Yekta Saraç), İstanbul, 2007, 220; Mehmed Neşri, *Kitâb-ı Cihan-Nümâ*, c.II, (Yay. Faik R. Unat - Mehmed A. Köymen), Ankara, 1995, 793.

⁴³ Neşri, *Cihan-Nümâ*, 793,795; Hasan-ı Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, (Çev. Mürsel Öztürk), Ankara, 2006, 488; Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, 32-33; Süleyman Fikri Erten, *Antalya Vilayet Tarihi*, İstanbul, 1940, 95.

⁴⁴ Hasan-ı Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, 488; Hoca Sadeddin Efendi, *Tâcu't-Tevârih*, c.III, (Haz. İsmet Parmaksızoğlu), Ankara, 1992, 106-107; Konyalı, *Alanya*, 124.

Kılıç Arslan, Uzun Hasan'ın yanına gitmek için Mısır'dan ayrıldı ise de vefât etti.⁴⁵ Böylece Alâiyye Beyliği son buldu.

Memlûk diplomasisinde siyasî muhataplara özel hitap ve lakaplar mevcuttu. Nitekim Memlûk müellifi Kalkaşandî, Alâiyye Sahibi Hüsameddim Mahmud'a, *kardeşiniz* ifadesi ve *el-Meclis el-Âlî* lakabıyla hitap edildiğini belirtir. 'Yüce Meclis' anlamına gelen bu lakap Memlûk Devleti'nin Anadolu Beyleri için kullandığı beşinci derece bir lakaptı.⁴⁶

Sonuç

Alâiyye'nin Memlûkler için önemi daha çok siyasî olup devletin Doğu Akdeniz'de etkin olabilmesinin bir şartı idi. Nitekim uzun süre bunda muvaffak olmuşlardır. Memlûkler'in Alâiyye hâkimiyeti 1292 yılında başlamıştır. Bu hâkimiyet 1471 yılına kadar sürmüştür. Yaklaşık iki asır süren söz konusu dönemde Alâiyye Beyleri hutbelerde ve paralarda Memlûk Sultanları'nı saymışlardır. Dönem dönem bu durumun istisnaları olmuştur. Moğollar, Karamanlılar, Timur ve Osmanlılar gibi çevre güçler hâkimiyetin inkıtaa uğramasına sebep olmuştur. Bununla beraber kaynaklarda ifade edilmeyen sultanlar için de hutbeler okunduğunu düşünebiliriz. Alâiyye'deki Memlûk egemenliği, hutbelerin yanı sıra para basımı, satın alma ve nâib atama yollarıyla da temin edilmiştir. Binaenaleyh Alâiyye, okunan hutbeleri, basılan paraları ve dahi satın alınmasıyla Memlûkler'in Anadolu'daki en batı toprağıdır.

⁴⁵ Âşık Paşazâde, *Tevârih-i Âl-i Osman*, 220-221; Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, 94.

⁴⁶ Kalkaşandî, *Subh el-A'sâ*, c.VIII, 18; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilâtına Medhal*, Ankara, 1988, 380.